

15-Oktyabr, 2025-yil

**O‘ZBEK ADABIYOTIDA MIGRATSIYA VA DIASPORA MAVZUSI:
ZAMONAVIY IJTIMOY MUAMMOLAR FONIDA**

Nargiza Rambergenova
Qoraqalpoq Davlat Universiteti

Annotatsiya : *Ushbu maqolada o‘zbek adabiyotida migratsiya va diaspora mavzusining shakllanishi, uning zamonaviy ijtimoiy hayotdagi o‘rni hamda adabiy talqinlari tahlil qilinadi. Mustaqillikdan keyingi davrda ko‘plab yozuvchilar xorijga ketgan, vatandan uzoqlashgan yoki o‘zini “begona” his qilayotgan insonlar taqdirini asarlarida yoritdilar. Maqolada Isajon Sulton, Ulug‘bek Hamdam, Xurshid Do‘stmuhammad, Erkin A‘zam, Shoyim Bo‘tayev kabi yozuvchilarning asarlari asosida milliy o‘zlik, ruhiy iztirob va ijtimoiy sabablar tahlil etiladi.*

Kalit so‘zlar: *migratsiya, diaspora, o‘zlik, jamiyat, vatansizlik, ijtimoiy muammo, zamonaviy o‘zbek nasri, ruhiy izlanish.*

KIRISH

XXI asr globallashtirish davri sifatida insoniyat hayotiga tub o‘zgarishlar olib kirdi. Texnologiya, iqtisod, siyosat, mehnat bozori kabi omillar bilan bir qatorda, migratsiya jarayoni ham zamonaviy ijtimoiy hayotning ajralmas qismiga aylandi. O‘zbekiston ham bu jarayondan chetda qolmagan: millionlab vatandoshlar mehnat, ta’lim yoki oilaviy sabablarga ko‘ra xorijiy davlatlarda yashab kelmoqdalar.

Adabiyot esa bu jarayonning insoniy, ruhiy va ma’naviy tomonlarini badiiy tahlil etuvchi kuch sifatida namoyon bo‘lmoqda. O‘zbek nasrida so‘nggi o‘n yilliklarda “ketish”, “vatandan uzoqlashish”, “o‘zlikni izlash” kabi mavzular keng yoritilmoqda.

Migratsiya masalasi endi faqat ijtimoiy hodisa emas, balki badiiy va falsafiy fenomen sifatida qaralmoqda. Bu mavzu orqali yozuvchilar insonning “vatan” va “uy” tushunchalari o‘rtasidagi nozik ruhiy bog‘liqlikni, milliy identitetni yo‘qotish xavfini va yangi muhitda o‘zligini topish jarayonini ochib beradilar.^[1]

1. Migratsiya hodisasi va uning adabiyotga kirib kelish sabablari^[2]

Mustaqillikdan keyin iqtisodiy o‘zgarishlar, ishsizlik va ijtimoiy tengsizlik sababli yuz minglab o‘zbekistonliklar Rossiya, Janubiy Koreya, Turkiya va boshqa davlatlarga ish izlab ketdilar. Bu holat o‘zbek adabiyotida “zamonaviy muhojir” obrazining paydo bo‘lishiga olib keldi.

Bu mavzu dastlab jurnalistik publitsistikada yoritilgan bo‘lsa, keyinchalik badiiy adabiyotga o‘tdi. Adiblar migratsiyani nafaqat tashqi safar, balki ichki iztirob, ruhiy o‘zgarish ramzi sifatida talqin etdilar.

O‘zbek yozuvchilari uchun migratsiya — bu shunchaki geografik harakat emas, balki insonning o‘zligini, ildizini, madaniy xotirasini sinovdan o‘tkazuvchi holatdir.^[3]

2. Erkin A‘zam va “yo‘qotilgan uy” konsepsiyasi^[4]

15-Oktyabr, 2025-yil

Erkin A’zam o‘z asarlarida inson va joy o‘rtasidagi ichki bog‘liqlikni mahorat bilan yoritgan yozuvchilardan biridir. Uning “Suv yoqasidagi uy”, “Hidoyat” kabi hikoyalarda “uy” tushunchasi faqat jismoniy joy emas, balki ruhiy manzil sifatida gavdalanadi.

Asarlarda qahramon vatanni tark etmagan bo‘lsa ham, u ruhiy jihatdan o‘z ildizlaridan uzoqlashgan. Bu yozuvchi uchun “migratsiya”ning ramziy shaklidir — inson o‘z yuragidan, o‘z qadriyatlaridan uzoqlashganida u aslida “begona”ga aylanadi.

3. Isajon Sulton ijodida “ichki muhojir” obrazi

Isajon Sulton zamonaviy o‘zbek adabiyotida migratsiya mavzusiga falsafiy yondashgan yozuvchilardan biridir. Uning “Boqiy darbadar” romanida insonning ruhiy darbadarligi, jamiyatdagi begonalik hissi asosiy mavzu sifatida ko‘tariladi.

Asardagi qahramon jismonan vatanda yashasa-da, ma’naviy jihatdan “muhitdan ko‘chib ketgan” shaxsdir. U o‘z orzulari, qadriyatlari, milliy xotirasi bilan zamonaviy hayot o‘rtasida ziddiyatda yashaydi.

Bu obrazlar orqali muallif shunday savol qo‘yadi: “Inson qachon muhojirga aylanadi — yurtini tark etganida, yoki o‘z yuragida vatanni yo‘qotganida?”^[1]

4. Xurshid Do‘stmuhammad asarlarida diasporadagi o‘zlik izlanishi^[2]

Xurshid Do‘stmuhammadning “So‘nggi bekat”, “Tushda kechgan umr” kabi asarlarida ham vatandan uzoqda yashovchi o‘zbeklar hayoti aks ettiriladi. Ularning obrazida madaniy ajralish, tilni unutish, o‘z milliy qiyofasini saqlash muammolari yoritiladi.

Muallif diasporadagi o‘zbeklarning hayotini tasvirlar ekan, “begonalik”ni ijtimoiy holatdan ko‘ra, psixologik fojea sifatida ko‘rsatadi. Qahramonlar xorijda moddiy jihatdan erishgan bo‘lsalar-da, ular o‘z ma’naviy ildizlarini yo‘qotganliklari sababli ichki bo‘shliqni his qiladilar.

5. Diaspora adabiyoti — yangi ovoz

So‘nggi yillarda xorijda yashayotgan o‘zbek yozuvchilari tomonidan yaratilayotgan asarlar “diaspora adabiyoti” deb atalmoqda. Bu oqimda yozuvchilar ikki dunyo o‘rtasida qolgan inson ruhiyatini, madaniy moslashuv, tilni yo‘qotish, yangi jamiyatda o‘zini topish kabi mavzularni yoritmoqdalar.

Masalan, Germaniyada yashovchi yozuvchi Shahnoza Nazarovanning ingliz va o‘zbek tillarida yozgan hikoyalari migratsiyani ayol nigohidan tahlil qiladi. Uning “Bir so‘zning og‘irligi” hikoyasida muhojir ayol o‘z bolalariga o‘zbek tilini o‘rgatishga urinadi — bu jarayon milliy o‘zlikni saqlash kurashiga aylanadi.

Turkiyada yashovchi Muhammad Solih, Nurulloh Muhammad Raufxon singari ijodkorlar ham o‘z she’r va maqolalarida vatandan uzoqlik, madaniy uzilish, tarixiy xotiraga sadoqat masalalarini ko‘taradilar.^[3]

6. Migratsiya — jamiyatning ko‘zgusi sifatida^[4]

Migratsiya mavzusining o‘zbek adabiyotida kengayib borayotganligi jamiyatdagi chuqur ijtimoiy o‘zgarishlarning belgisi hisoblanadi. Adabiyot bu jarayonni faqat tanqid qilmaydi, balki uning sabablarini tushunish, insonni ruhiy jihatdan tiklash, vatanga qaytish istagini uyg‘otish vositasiga aylanadi.

15-Oktyabr, 2025-yil

Masalan, Tog‘ay Murodning “Otamdan qolgan dalalar” asaridagi qahramonlar ham o‘z yurtida yashayotgan bo‘lsalar-da, ma’naviy jihatdan “ko‘chmanchi” hayot kechirishadi. Bu, aslida, ichki migratsiyaning ifodasidir — inson o‘z yerida yashab, lekin o‘zini begona his qilayotgan jamiyatni ifoda etadi.

7. Badiiy tahlil orqali milliy o‘zlikni saqlash^[1]

Adabiyot migratsiyani faqat fojea emas, balki o‘zlikni anglash sinovi sifatida ham talqin etadi. Muhojir inson yangi jamiyatda yashar ekan, o‘z milliy qadriyatlarini qayta baholaydi, vatanga bo‘lgan mehrini chuqurroq anglaydi.

Shuning uchun ham migratsiya mavzusi zamonaviy o‘zbek adabiyotida milliy o‘zlik, ruhiy ozodlik, til, madaniyat, tarixiy xotira kabi tushunchalar bilan chambarchas bog‘liqdir.

Xulosa

O‘zbek adabiyotida migratsiya va diaspora mavzusi bugungi jamiyatning eng dolzarb ijtimoiy-madaniy masalalaridan biriga aylandi. Bu mavzuda yaratilgan asarlar xalqning bugungi hayotini, ruhiy holatini va o‘zlikni yo‘qotish xavfini badiiy tilda ifoda etadi.

Yozuvchilar insonning o‘z ildizlariga sadoqati, vatan tushunchasining ma’nosi, til va madaniyatni saqlash zarurati haqida o‘ylashga undaydilar. Shu bois migratsiya mavzusi o‘zbek adabiyotida nafaqat ijtimoiy, balki falsafiy yo‘nalishga ega bo‘lib, milliy tafakkurning yangi bosqichini shakllantirmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. A‘zam E. Suv yoqasidagi uy. — “Jahon adabiyoti”, 2022.
2. Sulton I. Boqiy darbadar. — Toshkent, 2021.
3. Do‘stmuhammad X. So‘nggi bekat. — Toshkent, 2020.
4. Murod T. Otamdan qolgan dalalar. — Toshkent: Sharq, 2018.
5. Nazarova Sh. Bir so‘zning og‘irligi. — Berlin, 2023.
6. Hamdam U. Isyon va itoat. — Toshkent, 2020.
7. Karimova M. Zamonaviy o‘zbek nasrida migratsiya motivi. — Toshkent: Fan, 2022.
8. UNESCO. Migration and Literature in Central Asia. — Paris, 2022.
9. Solih M. Gurbet va Vatan she‘rlari to‘plami. — Istanbul, 2019.
10. Raufxon N. O‘zlik va Muhit. — Ankara, 2021.